

Pascal Bruckner și deconstrucția erosului contemporan

Ne îndreptăm într-adevăr „către falimentul lui Eros”? Al căsătoriei? Al sentimentului amoros? Sau, dimpotrivă, ne supralicităm libidoul? Așteptăm oare prea mult de la afectivitatea noastră mereu instabilă – uneori sublimă, alteori reprobabilă? Sau, din contră, prea puțin? Nu suntem cumva excesivi în comportamentele și mentalitățile noastre? E mai bine, relativ la sexualitate, să alunecăm spre puritanism sau spre exhibiționism? Ne este, încă, teamă de practica libidinală și de excentricitățile ei? Sau: ar trebui să ne mai fie? Mai suntem noi, astăzi, influențați de vechile reprezentări ale amorului, sau poate, prea „liberi” în raport cu ele?... Iată numai câteva dintre întrebările care circumscriu, în viziunea lui Pascal Bruckner, tematica actuală a amorului.

Discuția pe care o face scriitorul francez în *Paradoxul iubirii** (apărută, în Franța, în 2009) își propune să atingă, în acest sens, laturile cele mai sensibile ale discursului asupra practicilor (și teoriilor) contemporane ale erosului. Dacă așteptăm, însă, răspunsuri în termeni absoluți sau soluții miraculoase, atunci vom fi cu siguranță dezamăgiți, căci demersul lui Pascal Bruckner își propune, în primul rând, în mod consecvent, deconstrucția clișeeilor și a soluțiilor (prea) clare – sau universal valabile – într-un domeniu care ține, mai mult decât oricare altul, de sfera privatului, de intimitate și deci, implicit, de infinita diversitate a idiosincraziilor și a particularităților individuale.

De aceea, o prezentare a volumului în discuție ar putea foarte bine să înceapă prin a stabili ce *nu* este această carte, și anume: un manual de reușită, o cheie a succesului în amor; o rețetă a fericirii; o sumă de strategii ale dezinhibării; un volum de confesiuni; un discurs moralizator; o simplă sinteză a teoriilor precedente. Poate că este, într-adevăr, puțin din toate acestea, în măsura în care (auto)cunoașterea și (auto)educarea pot ajuta la eficientizarea și rafinarea unor tactici ale succesului, la îmbogățirea fericirii a trăirilor sau la anihilarea aporiilor generate prin suprapunerea formelor culturii; în sensul în care experiența (senzuală? – probabil, dar nu numai) a autorului este (în mod discret) pusă în slujba ilustrării diferitelor argumentații. În fine, cartea poate fi citită, dacă vrem, și ca un tratat de *minima moralia*, care se oprește cam tot la aceleași câteva principii etice esențiale

pe care le implica, la începutul secolului, și „imoralismul” unui André Gide: „Nu judecați” [p.202], „Lăsați-i să cunoască plăcerea” [p.200]. Firește, există aici și dimensiunea de istorie (sau de sinteză) culturală, dar ea se face dintr-o perspectivă aparte și în slujba unei (sau unor) demonstrații anume.

Paradoxul iubirii este, înainte de toate, o carte de teorie a culturii „pură și dură”, un studiu cultural viguros construit, o istorie realmente originală a ideilor legate de reprezentările amorului (atât în aspectul său senzual, cât și ca domeniu al vieții afective sau intelectuale). Poate mai puțin șocantă (sau exaltată) decât *Noua dezordine amoroasă* [Pascal Bruckner și Alain Finkielkraut, Seul, 1977], abordarea actuală constituie o aprofundare și o completare a aceleiași cercetări, fără să o dezmință, dar și fără să se limiteze la a fi o simplă reluare a acesteia. Dacă ideile fundamentale din *Noua dezordine...* se păstrează (filtrate și decantate) în *Paradoxul iubirii*, Pascal Bruckner dezvoltă sau explicită aici aspectele neclare sau marginale, îmbogățește perspectivele cu câteva coordonate esențiale, sintetizând și extinzând discuția inițială. Rămâne, de exemplu, fundamentală, observația că, începând cu revoluția sexuală, noile reprezentări (aparent anti-falocentrice) tind în fapt spre a institui o nouă dominație – aceea a unui oarecare „etern masculin” care caută să își subordoneze prin asimilare (contrar principiilor pluralismului și diferenței) femininul, pe formula analogiei om=bărbat conținută în termenul *homme* – și o nouă formă de religiozitate (ale cărei mituri fondatoare au în centru retoricile medicale ale sexologiei și psihanalizei) ce tinde să facă din competitivitatea strict sexuală – sau mai precis, strict „genitală” – o instanță absolută a auto-definirii. Această idee nodală este aici actualizată, însă, și câștigă astfel o nouă dimensiune importantă: aceea a criticii iubirii ca ideologie. Autorul urmărește sub acest aspect, în *Paradoxul iubirii*, printr-o amplă ramificare a cercetării, diacronia manifestărilor agresive, a „persecuțiilor din iubire” care au avut ca mediu de desfășurare spațiul public – începând cu creștinismul (e.g. inchiziția, apoi diversele „puritanisme”) și continuând cu „comunitatea tovarășilor” comuniști: „Rezultat paradoxal: [...] iubirii i se cere totul, i se cere prea mult, să ne încante, să ne răvăsească, să ne răscumpere. În nicio altă cultură [...] nu

i se atribuie o ambiție atât de grandioasă. Invenția unui Dumnezeu al iubirii în creștinism a făcut din această virtute valoarea cardinală a existenței. Nenumărate mesianisme derivate din această confesiune, și în primul rând comunismul, au înălțat-o pe culmi la rândul lor [...] și asta a dovedit că sentimentul, atunci când este revendicat de un Stat, o instituție, este la fel de primejdios ca un exploziv” [p.15].

Citit astfel – i.e. ca „erezii modernă” a religiozității europene, dar și ca expresie maximalistă a modernității și a mitului (aparent) secular al progresului – comunismul devine originea noilor (o)presiuni și noilor pedagogii (mai degrabă disciplinare) concepute întru forma(ta)rea – prin orice mijloace – a „Omului Nou”. În această calitate, ideologia comunistă (inițială) se află, conform lui Bruckner, (și) la baza retoricilor erotice ale rupturii – discursuri, în fond, ale revoluției (fie ea și sexuală) și ale progresului forțat (fie el și întru „vindecarea” vechilor tare și constrângeri legate în mod tradițional de problematica amorului). „Epoca noastră e menită să învețe că și cruzimea poate face miere din orice floare [...] și că fanatismul idilei are aceeași valoare precum cel al disprețului” – arată, în acest sens, scriitorul francez. „Ideologia iubirii, metaforă a tuturor apartenențelor nesigure din era democratică, nu poate deveni substitutul teoriei politice [...]. Să rezervăm folosirea acestui termen doar pentru a desemna relațiile noastre intime: iubirea față de națiune, față de popor, față de cei exploatați, față de umanitate, cu toată maiestatea lor pompoasă, sunt noțiuni prea vagi pentru a nu putea fi deturnate” [pp.241-242]. Iată concluzia unei ample analize care merită pe deplin (și poate, în special) atenția publicului românesc.

Paradoxul iubirii propune, astfel, o perspectivă aparte asupra modului în care (noi, europenii) simbolizăm și trăim astăzi amorul. Prinși între regretul conservatorismului erotic și angoasele discursului progresist, nu aderăm, de fapt, complet, la niciunul dintre cele două modele sau mai degrabă la toate la un loc, suntem „desueți în înclinațiile noastre și revoluționari în declarații” [p.15], liberi, dar „împovărați” de responsabilități noi, complexe, din moment ce „autonomia fiecăruia se ciocnește de autonomia celorlalți și se rănește” [id.], iar sentimentul nostru emancipat se revelează „așa cum este [...]: nobil și totodată josnic” [id.], de nevindecat (pentru că nu este bolnav, ci doar incontrollabil) și mereu surprinzător. Astfel, un element esențial de noutate este, de fapt, în *Paradoxul iubirii*, tocmai ceea ce se anunță încă din titlu: explorarea subiectului studiat se face pornind de la complementaritatea și tensiuni care conțin în substrat paradoxul, tensiunea de nerezolvat (dintre modelele sociale

apriorice și nevoia individului de a se auto-construi, dintre sublim și grotesc, dintre ordine/rațiune și neant ș.a.). Inedit în raport cu studiile din *Noua dezordine...*, accentul pus pe problematica sentimentului erotic dă naștere unei investigații care pornește de la schizofrenia dintre nevoia de independență a individului și nevoia sa de comuniune cu Celălalt, extinzându-se apoi spre zonele cele mai diverse ale erotismului (perversiunea, castitatea, prostituția, adulterul, infidelitatea, avatarurile contemporane ale căsătoriei, clișeul „iubirii nebune”, familia, descendența ș.a.). „Cum se poate împăca iubirea – a cărei menire este să țină oamenii împreună – cu libertatea, care tinde să îi separe?” [p.13] este o întrebare mai degrabă retorică ce nu își găsește, pentru Bruckner, rezolvarea decât în răspunsurile individuale și anonime ale fiecărui caz luat în deplina sa particularitate.

Cartea este, însă, un fenomen în sine și se cere, astfel, citită cu atenție, de la un capăt la altul, urmărită în toată complexitatea ei. Dincolo de faptul că reprezintă un material extrem de dens și un strălucit studiu dialectic al iubirii în contemporaneitate (în ciuda „gauchismului” de profunzime care îi poate fi, cred, iertat în virtutea moderației raționale a discursului), *Paradoxul iubirii* este, în multe sensuri, o carte surprinzătoare, cu final(itate) neașteptat(ă), care nu merge în nicio direcție previzibilă și nu mizează pe linia discursurilor deja uzate. Dar este, în același timp (ca și alte scrieri teoretice ale lui Pascal Bruckner) și o lectură aventuroasă și savuroasă, un deliciu al limbajului. Discursul științific este condimentat cu reflecții personale de detaliu, cu inserturi concrete, cu cazuri comentate și aseasonat cu ironia (și auto-ironia) dezarmantă specifică vocabularului unui scepticism bine internalizat. Aparentele digresiuni (de altfel, marcate grafic), departe de a aluneca dincolo de subiectul abordat, colorează și ilustrează în mod spectaculos o retorică, în fond, riguroasă. Pe scurt, o carte scrisă în acel spirit francez care face din tratatul teoretic un obiect al frumosului, și din discursul frust al științei un „discurs îndrăgostit” [Barthes]. Ca atare, „[citiți, și] să nu vă fie rușine!”.

* Pascal Bruckner – *Paradoxul iubirii*, București, Editura „Trei”, 2011, 251 p. Traducere de Irina Mavrodin.

Înștiințare: Această lucrare este realizată cu sprijinul Programului Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane (POS DRU), ID76945 finanțat de Fondul Social European și de Guvernul României.